

De betekenis van het nieuwe jaarrekeningenrecht voor de jaarrekening als bron van informatie

DRS. W. BARIS*

De vierde richtlijn van de EG inzake het vennootschapsrecht zal ingrijpende gevolgen hebben voor de omvang en inhoud van de financiële verslaglegging door rechtspersonen. In dit artikel wordt de werkingssfeer van het nieuwe jaarrekeningenrecht belicht in relatie tot de grootte van de rechtspersoon en de aard van het bedrijf. De verplichting tot openbaarmaking loopt namelijk uiteen naar de aard en de grootte van de onderneming. Vervolgens worden de voorgeschreven modellen voor de inrichting van de jaarrekening beoordeeld op het inzicht dat de jaarrekening behoort te geven. De conclusie van de auteur is dat de nieuwe wetgeving en het Modellenbesluit ondanks enkele tekortkomingen zullen bijdragen tot vergroting van de informatieve waarde van de jaarrekening.

Inleiding

De Wet tot aanpassing aan de vierde richtlijn van de Raad van de EG inzake vennootschapsrecht is definitief vastgesteld op 7 december 1983 en afgekondigd in het *Staatsblad*, nr. 663. De wet is in werking getreden op 1 januari 1984 (Besluit van 21 december 1983, *Staatsblad* nr. 664). Het nieuwe jaarrekeningenrecht is opgenomen in titel 8, boek 2, BW: „De Jaarrekening en het Jaarverslag”.

De vierde richtlijn is geschreven voor de NV en de BV Analoog aan de oude wetgeving (artikel 306 BW, boek 2, titel 6) en conform artikel 360 BW, boek 2, titel 8, is deze wet tevens voor de coöperatieve vereniging en de onderlinge waarborgmaatschappij van toepassing. Voor verzekeringsmaatschappijen, kredietinstellingen en beleggingsmaatschappijen gelden aparte voorschriften die zijn opgenomen in de artikelen 399 t/m 401 en in artikel VI van de Overgangs- en slotbepalingen, BW, boek 2, titel 8.

De wet wordt van kracht:

- voor verzekeringsmaatschappijen en kredietinstellingen voor het eerst voor de jaarrekening over het boekjaar 1985;
- voor alle overige rechtspersonen met ingang van het boekjaar 1984.

De vierde richtlijn en de aanpassingswet hebben primair betrekking op de niet geconsolideerde jaarrekening van de moedermaatschappij, ook wel aangeduid als de vennootschappelijke jaarrekening. Ze hebben ook gevolgen voor de inrichting van de geconsolideerde jaarrekening. Voor de geconsolideerde jaarrekening is de zevende richtlijn uitgegeven, waarvoor momenteel een nieuwe aanpassingswet wordt geconcipieerd.

Met betrekking tot de opmaak (lay-out) van de balans en de winst- en verliesrekening bevat de aanpassingswet geen specifieke voorschriften. Deze mede door de ontwikkelingen in de praktijk bepaalde materie wordt door het Ministerie van Justitie per besluit geregeld. Incidentele wijzigingen in de vereiste opmaak kunnen daardoor buiten de wet om worden bekendgemaakt. Artikel 363 van de aanpassingswet bepaalt in lid 6: „Wij kunnen voor de indeling van de jaarrekening bij algemene maatregel van

bestuur modellen en nadere voorschriften vaststellen die gelden voor de daarbij omschreven rechtspersonen”.

Inmiddels is in het *Staatsblad* nr. 666 van december 1983 gepubliceerd: „Het Besluit van 23 december 1983 tot vaststelling van modelschema's voor de inrichting van jaarrekeningen (Besluit modellen jaarrekening)”. In het vervolg wordt kortheids halve aan het „Modellenbesluit” gerefereerd. In dit besluit worden een viertal balansmodellen en een zestal modellen voor de winst- en verliesrekening gegeven met een reeks bepalingen en een toelichting omtrent het gebruik van de modellen.

We willen in dit artikel proberen enig inzicht te krijgen in de betekenis voor de jaarrekening als bron van informatie van:

- de door het besluit voorgestelde modellen voor de balans en de winst- en verliesrekening in combinatie met
- een aantal voorschriften in de aanpassingswet inzake de opnemings in de toelichting van sluitende overzichten van beginstand, plus- en min-mutaties en de eindstand met betrekking tot de vaste activa per post (artikel 368) en het eigen vermogen per post (artikel 378).

Daartoe wordt aandacht geschonken aan de door de wetgeving geschapen samenhang tussen de grootte van de rechtspersoon en de aard van het bedrijf enerzijds en de omvang van de publikatieplicht. Vervolgens worden de door het besluit gepresenteerde modellen en de daarover in het besluit en in de nota van toelichting op het besluit gemaakte opmerkingen beoordeeld. Dit alles tegen de achtergrond van de dominerende betekenis van het inzicht dat de jaarrekening behoort te geven in het belang van een verantwoord oordeel omtrent het vermogen, het resultaat, de solvabiliteit en de liquiditeit van de rechtspersoon.

* De auteur is werkzaam bij het Centraal Bureau voor de Statistiek, Hoofdafdeling Nationale Rekeningen. Hij is dank verschuldigd aan prof. dr. M.A. van Hoepen RA, hoogleraar bedrijfshuishoudkunde aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam, voor zijn opmerkingen naar aanleiding van een eerdere versie. Het artikel werd geschreven à titre personnel.

De inhoud van de publikatie

De grootte van de rechtspersoon

De aanpassingswet kent een aantal beperkingen en deelvrijstellingen met betrekking tot de publikatieplicht die negatief gecorreleerd zijn met de grootte van de publikatieplichtige rechtspersoon en die geregeld zijn in een aantal op zich ingewikkelde bepalingen, waarvan het verband duidelijk wordt als de inhoud in een overzichtelijk schema wordt gepresenteerd.

De wet onderscheidt met betrekking tot de grootte van de rechtspersoon twee uitzonderingsgevallen waarvoor per categorie verschillende deelvrijstellingen van toepassing zijn, namelijk:

- de kleine rechtspersoon, geregeld in artikel 396;
- de middelgrote rechtspersoon, geregeld in artikel 397;
- en de overige rechtspersonen die onbeperkt publikatieplichtig zijn: de grote rechtspersonen.

De wet hanteert ten behoeve van de vaststelling tot welke categorie de publikatieplichtige rechtspersoon behoort een drietal criteria, nl.:

- de waarde van de gezamenlijke activa volgens de geconsolideerde balans per het einde van het verslagjaar (balans-totaal);
- de geconsolideerde netto omzet behaald in het verslagjaar;
- het gemiddelde aantal werknemers gedurende het verslagjaar.

Aan ten minste twee daarvan moet zijn voldaan wil de rechtspersoon tot de desbetreffende categorie kunnen worden gerekend. In december 1983 verscheen het z.g. Besluit modellen jaarrekening, waarin de inrichtingsvoorschriften die in de wet over een aantal artikelen zijn verspreid worden geconcretiseerd met behulp van een aantal modellen.

In schema 1 wordt de werking van het nieuwe jaarrekeningsrecht in relatie tot de grootte van de rechtspersoon (artikelen 396 en 397 BW, boek 2, titel 8) geïllustreerd.

Het schema licht een vijftal categorieën van vraagpunten toe, namelijk:

- welke rechtspersonen vallen in beginsel onder de wet;
- aard en omvang van de criteria ter vaststelling van de grootte van de rechtspersoon;
- het al dan niet verplicht zijn de jaarrekening door een registeraccountant te doen controleren;
- de plaatsen in de wet waar de van toepassing zijnde bepalingen zijn te vinden;
- welke modellen per onderscheiden grootteklasse van de rechtspersoon (klein, middelgroot, groot) van toepassing zijn.

In de modellen voor de desbetreffende grootteklasse zijn verwerkt:

- de bepalingen en vrijstellingen ten aanzien van de publikatieplicht;
- de inrichtingsvoorschriften met betrekking tot de balans en winst- en verliesrekening;
- de publikatievoorschriften.

Voor de grote rechtspersonen die aan twee van de drie volgende vereisten voldoen:

- waarde van de activa volgens de geconsolideerde balans meer dan f. 12 mln.;
 - geconsolideerde netto-omzet meer dan f. 24 mln.;
 - gemiddeld aantal werknemers meer dan 250;
- gelden de publikatieplicht beperkende bepalingen van de artikelen 396 en 397 niet. Daaruit volgt dat uit de modellen A en B voor de balans en E en G voor de winst- en verliesrekening de maximale omvang van de plicht tot „disclosure” blijkt.

Voorts geldt voor de middelgrote en kleine ondernemingen geen *plicht* om van de publikatieplicht beperkende artikelen gebruik te maken. Ook de tot deze categorieën behorende rechtspersonen mogen maximaal publiceren in de vorm van de balansmodellen A of B en de winst- en verliesrekeningsmodellen E of G. Ze zullen naar alle waarschijnlijkheid, op grond van overwegingen van geheimhouding en kostenbesparing, kiezen

Schema 1. De werking van het nieuwe jaarrekeningsrecht

	Wet op de jaarrekening		
	NV, BV, CV, OWM, art. 360		
	GROOTTE VAN DE RECHTSPERSOON		
Criteria:	Klein, art. 396	Middelgroot, art. 397	Groot
S activa (gecons.)	≤ f. 3 mln.	≤ f. 12 mln.	Overige
Geconsolideerde netto omzet	≤ f. 6 mln.	≤ f. 24 mln.	
Gemiddeld aantal werknemers	< 50	< 250	
	Beperkende bepalingen en deelvrijstellingen m.b.t. de publikatieplicht voor deze grootteklassen.		
	MODELLEN (volgens Besluit)		
	PUBLICEREN, art. 394, 395		
Balans:	C of D	A of B	A of B
Model	NIET PUBLICEREN		
Winst- en verliesrekening:	I of J	E t/m H	E of G
Model			
	ACCOUNTANTSCONTROLE, art. 393		
	Niet verplicht	Verplicht	Verplicht

(Artikelen ex BW, boek 2, titel 8).

voor de door de wet geboden mogelijkheden tot beperking van de publikatieplicht. De kleine rechtspersonen kunnen dan volstaan met de publikatie van een beperkte balans met toelichting. Dat is de benedengrens van de verplichting tot „disclosure”.

De aard van het bedrijf

De wet gaat uit van een aantal algemene beginselen inzake betrouwbaarheid, stelselmatigheid, continuïteit, verbod tot compenseren, voorzichtigheid e.d., die in ieder geval in acht moeten worden genomen. Daarnaast bevat de wet stringente eisen met betrekking tot de indeling van de balans en de winst- en verliesrekening waarvan het Modellenbesluit een uitwerking vormt.

Aan deze bijzondere bepalingen kan de publikatieplichtige onderneming ontkomen met een beroep op de uitzonderingsclausule in artikel 362, lid 4 indien en voor zover een andere indeling het inzicht dat de jaarrekening behoort te geven beter dient. Dit houdt geen vrijbrief in om minder te publiceren. Men mag wel in het belang van „het inzicht” anders publiceren. Men spreekt in dit verband van „de derogerende werking van het getrouwe beeld” 1). Anders gezegd: het belang van het inzicht gaat voor de bijzondere bepalingen van de wet.

Zo heeft de KNPM moeite met de in artikel 366, lid 1 vereiste indeling van de materiële vaste activa naar hun *aard*:

- bedrijfsgebouwen en -terreinen;
- machines en installaties; enz.

In de aardolie-industrie is de indeling naar *functie* internationaal gebruikelijk, dus:

- olie en aardgas;

1) M.A. van Hoepen, Over verplaatste normen en gelijke waarderingsvoorschriften, *De Accountant*, november/december 1982.

- chemie;
- steenkool;
- metalen;
- diversen;
- niet sectorgebonden activiteiten inclusief research.

Ter wille van het zwaarwegende belang van de internationale vergelijkbaarheid voor de branche maakt de KNPM gebruik van de uitzonderingsclausule.

Modellen

In deze paragraaf worden de modellen voor balansen en winst- en verliesrekeningen die voor de onderscheiden grootteklassen van de rechtspersonen zijn gepubliceerd in het Modellenbesluit, summier besproken. De voordelen van het Modellenbesluit voor de leiding van de rechtspersoon, boekhouders, controllers en accountants zijn daarin gelegen dat:

- indien zij, afzonderlijk of in commissie, hebben vastgesteld tot welke grootteklasse de rechtspersoon i.c. behoort
- daarmee tevens vastligt welk modellenpaar de voor deze rechtspersoon geldende minimale omvang van de plicht tot „disclosure” voorstelt
- en dat elk model een adequate uitwerking is van de voor de desbetreffende rechtspersoon geldende wettelijke bepalingen.

Met andere woorden, de auteurs van het Modellenbesluit hebben ten behoeve van meergenoemde disciplines tegen de achtergrond van de wettelijke voorschriften een stuk denkwerk verricht met betrekking tot de inrichting van de jaarrekening.

Balansmodellen voor grote rechtspersonen

Grote rechtspersonen (voor de criteria zie hiervoor) hebben de keus uit de balansmodellen A en B. Deze modellen verschillen aanmerkelijk in vorm.

Model A. is opgesteld in staffelvorm. Men spreekt ook wel van de vertikale opstelling. Het geeft naast de balansposten bedrijfseconomisch significante tussentotalen, bij voorbeeld:

- vlottende activa minus kortlopende schulden. Als dat saldo positief is geeft het aan voor welk deel de voor het draaiend houden van het bedrijf benodigde activa zijn gefinancierd met lang (vreemd) en permanent (eigen) vermogen. Het vormt ook een aanwijzing omtrent de ondernemingsliquiditeit. Verdere aanwijzingen daarvoor kunnen aan de ruime detaillering van de desbetreffende balansrubrieken worden ontleend;
- activa minus kortlopende schulden. Dit tussentotaal zegt niet zoveel. Men moet er de voorzieningen nog afhalen ter vaststelling van het totaal geïnvesteerde eigen plus vreemd vermogen op lange termijn.

Daar staat tegenover dat een ander bedrijfseconomisch significant cijfer ontbreekt, namelijk het werkzame vermogen. Dat in de onderneming van de rechtspersoon werkzame vermogen is gelijk aan het balanstotaal (van een balans conform de horizontale opstelling), zijnde de som van:

- het eigen vermogen;
- de voorzieningen (met uitzondering van correcties op de boekwaarden van activa);
- vreemd vermogen lang;
- vreemd vermogen kort.

De balansopstelling conform model A vertoont gelijkenis met de verticale balansopstelling die de KNPM in haar jaarverslag publiceert, namelijk:

1. Vaste activa	f.	—
2. Vlottende activa	„	—
3. Kortlopende schulden	„	—
4. Vlottende activa na aftrek van kortlopende schulden (2 - 3)	„	—
5. Totaal der activa na aftrek van kortlopende schulden (1 + 4)	„	—
Af:		
6. Langlopende schulden	„	—

7. Voorzieningen	„	—
8. Netto actief van de Groep inclusief aandeel van derden in geconsolideerde maatschappijen [5 - (6 + 7)]	„	—
9. Aandeel van derden	„	—
10. Netto actief (8 - 9)	„	—

Dit netto actief is gelijk aan het eigen vermogen (gestort kapitaal en ingehouden winst).

Model B. is een opstelling in scontrovorm, ook wel aangeduid als horizontale opstelling. Een verdere bijzonderheid is dat de activa staan genoteerd in de volgorde van toenemende liquiditeit en de passiva in volgorde van toenemende opeisbaarheid.

De voordelen van model B ten opzichte van model A zijn gelegen in de mogelijkheid tot een snellere visuele oriëntatie omtrent:

- het totale in de onderneming van de rechtspersoon werkzame vermogen (balanstotaal);
- de vermogensverhoudingen die bepalend zijn voor de solvabiliteit en (mede) voor de hoogte van de vermogenskosten;
- de samenstelling van de vastlegging van het totale werkzame vermogen in de voorraad kapitaalgoederen. Hoe groter het aandeel van de materiële (en financiële) vaste activa in het totaal der vastleggingen (balanstotaal), hoe geringer de externe en interne financiële wendbaarheid: het vermogen om snel in te kunnen spelen op veranderingen in exogene en endogene omstandigheden (technologische vernieuwing, marktontwikkelingen respectievelijk interne organisatie, kostenopbouw, produkt management);
- het liquiditeitsgehalte van de vlottende activa ten opzichte van de vlottende schulden dat een indicatie vormt omtrent de ondernemingsliquiditeit. (De *bedrijfsliquiditeit*, het vermogen om uit de lopende bedrijfsinkomsten de lopende bedrijfsuitgaven te financieren, kan niet met behulp van de balans worden beoordeeld. Daarvoor is een liquiditeitsbegroting nodig.);
- ervaren balanslezers kunnen ook uit model B de bedrijfseconomisch significante tussentotalen aflezen.

Balansmodellen voor middelgrote rechtspersonen, artikel 397

Middelgrote rechtspersonen die aan twee van de drie volgende vereisten voldoen:

- waarde van de activa volgens de geconsolideerde balans niet meer dan f. 12 mln.;
- geconsolideerde netto omzet niet meer dan f. 24 mln.;
- gemiddeld aantal werknemers minder dan 250

hebben eveneens keus uit de balansmodellen A en B.

De vrijstellingen, vermeld in artikel 397, lid 5, betreffen de plicht tot openbaarmaking, *niet* de plicht tot inrichting van een volledige balans. Verwerking van deze vrijstellingen in model B leidt tot het volgende overzicht van de minimale plicht tot „disclosure” voor de middelgrote rechtspersoon (zie schema 2).

De invloed van de beperkende bepalingen ex artikel 397 inzake de plicht tot openbaarmaking voor middelgrote rechtspersonen lijkt zich volgens de literatuur 2) ook uit te strekken tot de rubricering van de door de wet vereiste sluitende overzichten van de vaste activa en het eigen vermogen, die krachtens de artikelen 368 en 378 in de toelichting dienen te worden opgenomen. Die rubricering zou niet gedetailleerder behoeven te zijn dan de specificatie van de desbetreffende rubrieken in het hiervoor gegeven balansoverzicht.

Wet en besluit zijn onduidelijk met betrekking tot de reikwijdte van de invloed der vrijstellingen.

Balansmodellen voor kleine rechtspersonen, artikel 396

Voor kleine rechtspersonen zijn de balansmodellen C en D gereserveerd, welke aansluiten bij de beperkte inrichtingseisen ex artikel 396. De modellen C en D komen eigenlijk neer op een beperking tot de balansrubrieken en subrubrieken van de modellen A en B, waardoor een zeer beknopt overzicht wordt geboden.

2) R. Burgert en C.W.A. Timmermans, *De jaarrekening van ondernemingen*, Alphen aan den Rijn, 1968.

Schema 2. Balans volgens model b, na verwerking van de beperkende bepalingen van artikel 397 (BW, b2, t8)

Actief	Passief
A. VASTE ACTIVA I. <i>Immateriële vaste activa</i> Goodwill Overige immateriële vaste activa II. <i>Materiële vaste activa</i> Bedrijfsgebouwen en terreinen Machines en installaties Andere vaste bedrijfsmiddelen Vaste bedrijfsmiddelen in uitvoering en vooruitbetaald op materiële vaste activa Niet aan de bedrijfsuitoefening dienstbaar III. <i>Financiële vaste activa</i> Deelnemingen in groepsmaatschappijen Vorderingen op groepsmaatschappijen Andere deelnemingen Vorderingen op participanten en op maatschappijen waarin wordt deelgenomen Overige financiële vaste activa B. VLOTTENDE ACTIVA I. <i>Voorraden</i> II. <i>Vorderingen</i> Op groepsmaatschappijen Op participanten en op maatschappijen waarin wordt deelgenomen Overige vorderingen Overlopende activa III. <i>Effecten</i> (Certificaten van) aandelen in groepsmaatschappijen Overige effecten IV. <i>Liquide middelen</i> TOTAAL	A. EIGEN VERMOGEN Gestort en opgevraagd kapitaal Agio Herwaarderingsreserve Wettelijke reserves Statutaire reserves Overige reserves Onverdeelde winst B. MINDERHEIDSBELANGEN C. VOORZIENINGEN Voor pensioenen Voor belastingen Overige D. SCHULDEN OP LANGE TERMIJN (langer dan 1 jaar) Converteerbare obligaties en andere leningen Andere obligaties en onderhandse leningen Schulden aan kredietinstellingen Schulden aan groepsmaatschappijen Schulden aan participanten en aan maatschappijen waarin wordt deelgenomen Overige schulden op lange termijn Overlopende passiva E. SCHULDEN OP KORTE TERMIJN (ten hoogste 1 jaar) Converteerbare obligaties en andere leningen Andere obligaties en onderhandse leningen Schulden aan kredietinstellingen Schulden aan groepsmaatschappijen Schulden aan participanten en aan maatschappijen waarin wordt deelgenomen Overige schulden op korte termijn Overlopende passiva TOTAAL

Artikel 393, waarin de benoeming van een deskundige die bevoegd is tot het afgeven van een verklaring van zijn onderzoek of de jaarrekening het in artikel 362, lid 1 vereiste inzicht geeft, is niet van toepassing volgens artikel 396, lid 6. Voor de BV geldt krachtens artikel XI tweede lid een overgangsregeling. De plicht tot openbaarmaking strekt niet verder dan tot de overeenkomstig lid 3 van artikel 396 beperkte balans (model C of D) met toelichting.

Modellen voor de winst- en verliesrekening van grote rechtspersonen

- Grote rechtspersonen hebben de keus tussen:
- de verticale opstelling volgens model E; en
 - de opstelling in scontroform conform model G.

Deze modellen verschillen in vorm maar ook in rubricering. Zo worden in model E de financiële baten en lasten niet uitgesplitst. Anderzijds blijkt model E de post „Terugnemingen van waardevermindering van immateriële en materiële vaste activa” te bevatten die zonder verklaring in model G ontbreekt. Deze post is volgens artikel 13 van het Modellenbesluit slechts bestemd voor herstel (lees: terugboeking) van afschrijvingen of buitengewone waardeverminderingen, waarvoor de noodzaak inmiddels is vervallen. De nota van toelichting op het Modellenbesluit vult aan: „Dit betreft niet herwaarderingsreserve moeten leiden, maar herstel van meer dan gewone afschrijvingen of van afwaarderingen. Deze kunnen geboden zijn in het vooruitzicht van verliezen of van bedrijfssluiting. Keren de kansen dan behoort het teveel aan afschrijving of afwaardering te worden teruggenomen. Voor dit geval is deze post bestemd”. Tot zover de nota van toelichting.

Het ontbreken van deze post in model G wordt *niet* toegelicht.

De manier van presentatie van deze post in model E, te weten als onderdeel van het bedrijfsresultaat, verdient commentaar. De omschrijving van het voorbeeld van de buitengewone waardevermindering in het Modellenbesluit en de uitwerking daarvan in de nota van toelichting, te weten als geboekt in het vooruitzicht van verliezen of van bedrijfssluiting, wijzen er op dat we te doen hebben met de „schatting van een ongebruikelijke post”. De „terugneming”, geheel of partieel, van de ongebruikelijke waardevermindering vormt „de herziening van de schatting van een ongebruikelijke post”. De International Accounting Standard (IAS) nr. 8 definieert als volgt: „Ongebruikelijke posten zijn winsten of verliezen die voortkomen uit gebeurtenissen of transacties die zich onderscheiden van de normale bedrijfsactiviteiten en dientengevolge niet vaak of regelmatig voorkomen”. In de Engelstalige versie van deze uitspraak is de term „unusual items” in plaats van „extraordinary items” gebruikt. In de Nederlandse vertaling is het begrip „unusual” vertaald door de term „ongebruikelijk”. Volgens deze standaard dient de herziening van de schatting van een ongebruikelijke post zelf te worden verwerkt als ongebruikelijke post.

Volgens de voorstanders van het standpunt dat de winst- en verliesrekening het periodebedrijfsresultaat dient weer te geven („current operating performance basis”) moeten deze posten worden vermeld na de netto-winstbepaling of als mutaties in de post ingehouden winst, zulks in het belang van de vergelijkbaarheid met voorgaande en volgende jaren. Volgens de voorstanders van de alles omvattende opstelling („all inclusive income statement”) dienen alle transacties die vermogensmutaties veroorzaken, uitgezonderd dividenden en andere transacties tussen de huishouding en haar aandeelhouders, in de netto winst over de periode te worden begrepen.

De vermelding van het resultaat uit de normale bedrijfsactiviteiten afzonderlijk van de ongebruikelijke posten komt aan beide opvattingen tegemoet. In de optiek van de standaard ligt de vermelding van zowel deze waardeverminderingen als de terugneming daarvan *na* het bedrijfsresultaat en *voor* het winst- of verliesaldo meer in de rede.

De modellen zijn in overeenstemming met artikel 377, leden 2 en 3, ingericht op de verantwoording van de resultaten op *produktiebasis*. De wet, artikel 377, leden 2 en 4, laat ook ruimte tot verantwoording op *omzetbasis*. Bij de tweede manier van verantwoording sluit de verslaggeving in de winst- en verliesrekening volledig aan op de „voltooide cycli van het transformatieproces in de onderneming” en in de balans op de „onvoltooide en nog niet begonnen cycli van dat transformatieproces” 3). In het Modellenbesluit en de nota van toelichting wordt *niet* op de mogelijkheid tot resultatenverantwoording op omzetbasis gewezen.

Omtrent de verantwoording van *inkomsten uit deelneming* opent de wet de volgende mogelijkheden. Volgens artikel 399 mag de rechtspersoon de netto-vermogenswaarde van de deelneming verhogen met het bedrag van zijn aandeel in het resultaat van de onderneming waarin hij deelneemt. Op de boekwaarde van de deelneming komt in mindering het bedrag van het dividend dat sinds het opmaken van de vorige jaarrekening ten laste van de deelneming is gedeclareerd of uitgekeerd. Deze waardeeringsmethode is bekend als de vermogensmutatiemethode.

Het Modellenbesluit verwijst naar artikel 33, lid 6 van de zevende EG-richtlijn in overeenstemming waarmee winst en verlies, verwerkt in de waarde van deelnemingen, in de modellen van de posten „waardevermeerdering (c.q. waardevermindering) van financiële vaste activa” worden afgesplitst en verantwoord als „winst c.q. verlies deelnemingen” of „resultaat deelnemingen”. Indien de rechtspersoon daarnaast dividend of winstuitkeringen uit hoofde van op andere wijze (bij voorbeeld op basis van de verkrijgingsprijs of naar de bedrijfswaarde) gewaardeerde deelnemingen heeft ontvangen, dan moet, in overeenstemming met artikel 7, lid 4 van de vierde richtlijn op grond van (eveneens) artikel 7, lid 4 van het Modellenbesluit (alleen dat heeft in dit land rechtskracht), deze opbrengst afzonderlijk als eerste post onder de rubriek „Financiële baten” worden opgevoerd.

De rubriek „Financiële baten” kan dus met betrekking tot deelnemingen twee posten bevatten, te weten:

- opbrengst van deelnemingen; dit betreft deelnemingen die niet zijn gewaardeerd volgens de vermogensmutatiemethode;
- resultaat van deelnemingen; dit betreft deelnemingen die zijn gewaardeerd volgens de vermogensmutatiemethode.

De modellen voor de winst- en verliesrekeningen van middelgrote en kleine rechtspersonen geven geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Het Modellenbesluit bevat een aantal bepalingen waaruit blijkt in hoeverre de voorgeschreven modellen niet „naar de letter” behoeven te worden aangehouden. De strekking van deze bepalingen komt neer op:

- de wens van de wetgever bij de verslaggeving binnen de perken van de wet zoveel mogelijk vrijheid te laten;
- de concessie dat wel anders, maar niet minder mag worden gepubliceerd;
- de voorrang van de bevordering van het door de jaarrekening te geven inzicht dat zodanig moet zijn „dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd omtrent het vermogen en het resultaat, de solvabiliteit en de liquiditeit van de rechtspersoon” (Artikel 362, lid 1 BW, boek 2, titel 8).

Hoofddregel is dat de volgorde van de posten in het model wordt aangehouden.

Aanvullende wettelijke bepalingen

In het BW, boek 2, titel 8 komen in Afdeling 3, „Voorschriften omtrent de balans en de toelichting daarop”, en Afdeling 5, „Bijzondere voorschriften omtrent de toelichting”, een aantal

eisen voor tot het verstrekken van cijferopstellingen van begin- en eindstanden en plus- en minmutaties in met name genoemde categorieën van activa en van het vermogen, dit alles te vermelden in de toelichting.

Ad Vaste activa. Artikel 368, lid 1 eist een sluitend overzicht van het verloop gedurende het boekjaar van elk der posten behorende tot de vaste activa, terwijl in lid 2 voor elk der posten behorende tot de vaste activa worden gevraagd:

- de som der herwaarderingen van de op de balansdatum aanwezige activa; en
- de som der afschrijvingen en waardeverminderingen op de balansdatum.

De eisen van dit artikel betreffen elk der posten van de immateriële, de materiële en de financiële vaste activa.

Ad Eigen vermogen. Artikel 378 vraagt om opneming in de toelichting van een overzicht omtrent begin- en eindstanden en de mutaties in de componenten van het eigen vermogen, waarbij:

- de component gestort en opgevraagd aandelenkapitaal dient te worden uitgesplitst naar de soorten aandelen; en
- de wijzigingen in elke component van het eigen vermogen moeten worden toegelicht.

Ook dienen afzonderlijk te worden vermeld standen en verloop van de waarde van eigen aandelen of certificaten daarvan:

- die de rechtspersoon bezit, hetzij direct, hetzij indirect via een groepsmaatschappij;
- of die een ander – bankrelatie – voor zijn rekening op de balansdatum in pand heeft;
- of die de rechtspersoon houdt ter verstrekking aan haar werknemers krachtens een statutaire regeling.

Ad Voorzieningen. Met betrekking tot de verantwoording van de toelichting op de standen en het verloop van de voorzieningen is de wetgeving sober. De voorschriften omtrent de balans en de toelichting daarop bepalen dat:

- waardevermindering van een actief niet door vorming van een voorziening tot uitdrukking wordt gebracht (artikel 374, lid 2);
- de voorzieningen in de balans naar de aard der verplichtingen, verliezen en kosten waartegen zij worden getroffen worden gesplitst. De toelichting dient aan te geven in welke mate de voorzieningen als langlopend moeten worden beschouwd (artikel 374, lid 3);
- in ieder geval afzonderlijk moeten worden vermeld de voorzieningen voor latente belastingverplichtingen en pensioenverplichtingen.

Er zijn geen bijzondere voorschriften omtrent hetgeen ter zake in de toelichting moet worden vermeld, waaruit moet worden geconcludeerd dat de vorming en aanwending van voorzieningen moeten worden toegelicht. Specificatie naar het aspect van de looptijd lijkt voldoende. Dat is ook in overeenstemming met artikel 20 van de vierde richtlijn.

Een proeve van financiële verslaggeving onder vigueur van het aangepaste jaarrekeningenrecht

Unilever heeft zich onderscheiden door bij de opstelling van de jaarrekening over 1983 reeds rekening te houden met de gewijzigde bepalingen van het Burgerlijk Wetboek. De moverende reden daartoe bestaat uit de bevordering van bestendigheid in de vorm van presentatie van de jaarrekening. Voor de Engelse moedermaatschappij Unilever PLC waren voor 1983 de wijzigingen die in de Engelse wetgeving waren aangebracht ter aanpassing aan de vierde EG-richtlijn reeds van toepassing. De overeenkomstige Nederlandse wetgeving is voor de Nederlandse moe-

3) De tussen aanhalingstekens geplaatste termen zijn ontleend aan prof. dr. L. Traas, De informatieve waarde van de jaarrekening, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfshuishoudkunde*, februari 1976.

dermaatschappij Unilever NV weliswaar eerst van toepassing over het boekjaar 1984, maar om in het volgende jaar niet opnieuw voor de noodzaak van ingrijpende wijzigingen in de presentatie te worden gesteld werd reeds voor 1983 met de nieuwe Nederlandse wetgeving rekening gehouden. In de toelichting op de geconsolideerde jaarrekeningen wordt ook met betrekking tot de voorzieningen per voorziening (voor pensioenverplichtingen en belastinglatenties) een overzicht van de begin- en eindstand en van de mutaties gegeven.

Unilever geeft met haar jaarverslag over 1983 een goed inzicht in de aard en omvang van de financiële verslaggeving zoals deze zal worden overeenkomstig de nieuwe wettelijke bepalingen en daarmee in de wijze waarop belanghebbenden en belangstellenden in de nabije toekomst over de gang van zaken bij „grote” rechtspersonen zullen worden geïnformeerd. Het verslag bevat achtereenvolgens voor de jaren, eindigend per 31 december 1982 en 1983, voor NV, PLC en „Samengevoegd” de volgende cijferopstellingen:

- de geconsolideerde winst- en verliesrekeningen;
- de geconsolideerde balansen;
- geconsolideerde overzichten van herkomst en besteding van middelen;
- toelichting op de geconsolideerde jaarrekeningen waarin specificaties van diverse posten uit de balans en winst- en verliesrekening zijn opgenomen;

alles gewaardeerd op basis van historische uitgaafprijzen en (met uitzondering van het overzicht van herkomst en besteding van middelen) op basis van actuele waarden in overeenstemming met het Engelse voorschrift SSAP 16.

Samenvatting en conclusies

In het voorgaande is getracht de werkingssfeer van het nieuwe jaarrekeningenrecht weer te geven in relatie tot de omvang van de rechtspersoon en de aard van het bedrijf. Van rechtstreeks belang voor het jaarverslag als bron van informatie is de rubrieksindeling en de nadere onderverdeling der rubrieken van de balansen en de winst- en verliesrekening. Daarom werd veel aandacht besteed aan de door het Modellenbesluit gepresenteerde modellen voor balansen en winst- en verliesrekeningen voor de onderscheiden grootteklassen van de rechtspersoon. Daarbij werd door de opstelling van een afzonderlijk balansoverzicht (naast de in het Besluit gegeven modellen) een inzicht gegeven in de minimale omvang van de plicht tot openbaarmaking voor middelgrote rechtspersonen.

De resultatenrekening dient een goed inzicht te geven in:

- de resultaten die uit de normale bedrijfsuitoefening voortvloeien, in de angelsaksische landen ook wel genoemd het „operating income”;
- incidentele, buitengewone en/of ongebruikelijke resultaten („extraordinary/unusual items”);
- baten c.q. lasten uit niet-groepsmaatschappijen;
- de uitkeerbare winst die wordt vastgesteld op grond van subjectieve beleidsoverwegingen;
- de in te houden winst.

Het inzicht in de laatstgenoemde twee grootheden kan ook worden gegeven door middel van de winstverdeling.

In dit verband signaleerden we ten aanzien van de post „Terugneming van waardevermindering van immateriële en materiële vaste activa” dat deze post in model E wordt gepresenteerd als onderdeel van het bedrijfsresultaat, evenals dat met betrekking tot de tegenpost „Waardevermeerderingen van idem” het geval is, en dat deze posten in model G zonder commentaar geheel ontbreken. (De modellen E en G betreffen de winst- en verliesrekening, gestaffeld respectievelijk in scontrovorm, van „grote” rechtspersonen).

Onze voorkeur gaat uit naar de behandeling van „buitengewone” waardeveranderingen conform de behandeling van „ongebruikelijke posten” voorgesteld in de IAS nr. 8. In overeenstemming daarmee dient:

- de buitengewone waardeverandering als „ongebruikelijke post” afzonderlijk te worden vermeld.
- de terugneming van buitengewone waardeveranderingen af-

zonderlijk te worden vermeld als „de herziening van de schatting van een ongebruikelijke post”.

Op deze wijze wordt voorkomen dat het inzicht in de omvang van de uit de normale bedrijfsuitoefening voortvloeiende resultaten, het periodebedrijfsresultaat, wordt verminkt. Deze wijze van behandeling lijkt tegemoet te komen aan de wensen van zowel de voorstanders van een winst- en verliesrekening die het periodebedrijfsresultaat weergeeft, als van de voorstanders van de alles omvattende opstelling. De derogerende werking van het inzicht dat de jaarrekening behoort te geven kan zeker als motief worden aangevoerd voor een afwijking van de modellen ten gunste van een opstelling in de geest van de IAS nr. 8.

Onze slotconclusie is dat de eisen in de nieuwe wetgeving en het Modellenbesluit zullen bijdragen tot vergroting van de informatieve waarde van de jaarrekening. De gesignaleerde tekortkomingen zullen door de praktijkervaring worden achterhaald.

W. Baris